КЛАСТЬ НА МІСЦЯХ

(Щоденник товариша Юхна — Пролетарського)

Ні, почну, мабуть, знову писати. Олівець і папір є, було б про віщо. Одне погано: ніяк не діждуся "знаменательного" дня, щоб з нього почати. Але одначе не журюся: от уяіе п'ятий місяць, як немає перевороту, а мусить бути.

А поки-що так, між иншим, почну... Стривай, а число ? Сьогодні 14 ... або ні — це ж по старому, а я революціонер. Писатиму по новому___

27 листопада 1919 року. Ітак, починаю, напишу й сховаю... Ех, жаль того щоденника! Півроку ж писав, картинками уквітчав і на тобі: прийшов Тиміш Курган, прохає, що почитать, я візьми й дай йому щоденника, думаю : "Хай почитає чоловік — мо, похвалить !"

А він, супостат, на цигарки попалив... Ні, тепер уже ніколи цього не допущу, не діжде. Буду писати, писати й писати, аж поки постаріюсь... а потім дітям та онукам і читатиму.

4 грудня. Та й довго и{ нема перевороту, набридло ждати. Погано бути революціонером!

грудня. Дядько, в якого я цю ніч ночував, спитався :

— Якої и{ ти партії, що ховаєшся?

— А біс його знаю !.. Тільки не буржуйської: петлюрівці тим гарні, що носать козацьку одежу, "оселедці", говорять по-українському; а більшовики — що вони панів та буржуїв ріжуть... А втім, хто раніш прийде, то й мої! — відповів я.

18 грудня. Сьогодні денікінці де й ділися. Над вечір уже приїхав пертий загін червоних. Дядьки гомонять:

— Побачимо, що ці дадуть: чи землю, чи "волю" ? "Волею" називають шомполи, якими їх гріли білі. 10 грудня. Зранку ходив дядько Пилип по селі і загадував на сходку:

— Ідіть усі, і старі, і малі — приїхав оратир ! Опівдні коло во.тости зібралося все село. Говорив

оратор, говорили й наші дехто; а люди кричали "правильно!" і плескали в долошки. Далі почали вибирати ревком.

Кандидатів одноголосно намітили з п'ятдесят, а коли дійшло до виборів, кожен відмовлявся. Вибирали до вечора і таки вибрали. Всі справжні пролетарі!*, як сказав оратор. І мене вибрали, люди одноголосно кричали:

— Хай послужить ! Йому ж однаково нічого робити. — А й справді нічого: батько ще торік із дому прогнав, ходжу собі, блукаю... А, щоб люди їсти давали, кажу, що від денікінців ховаюся.

23 груднії. Я член ревкому. Мені одвели окрему кімнату і сказали :

— Ти "завотнаробраз" !

24 грудня. Рже я не Петро, а Петро Еасильович (0, яка шана!). З наказу ревкому став на кватнру до куркуля Семки, і "сообес" видав свиту. Одне погано : черевики вже зовсім розлазяться, і каріуз, того... без козирка й з діркою.

25 грудня. Сьогодні мій "отнаробраз" перевели до попа в хату. (Попа кудись евакували).

Дали мені секретаря й сторожа.

27 грудня. Канцелярія моя в повнім порядку. €; ша-хва й два столи. Стулка поки — що одна ; завтра обіцяв голова ревкому в когось "націоналізнугь" (голова,

хлопець, того___ матросом був). На вечір наказали

явитися на партійне зібрання. Ходив. Яким це робом я став комуністом ?! Ніяк не придумаю ...

28 грудня. Почали братися з секретарем за діло. (Стулка виге є. для секретаря). Стали міркувати, що ж мусить робити "отнаробраз" ? Ухвалили взяти на учот всі школи, вчителів, лікарню, злучний пункт___ Секретар порадив взяти ще й парового млина.

Хазяйка ввечері костила комуністів, говорила, що вони анцихристи, що їх бог покарає. Довго не спав — а що, як і справді є бог?..

31 грудня. "Срочно" одержали циркуляра про святкування нового року. Півдня морочили з ним голови й нічого не придумали. На наше щастя, прийшов учитель і все пояснив. В момент я дав наказа по селі — дошки й рядна збирати й робити в чайній, сцену...

Увечері людей битком набилося, мабуть півсела присунуло. Прочитав я людям циркуляра, голова оратором вийшов, а після цього вчитель ще й "Бувальщину" заграв. Треба буде й собі до нього в артисти записатися.

1920 рік

1 січня. В учителів я вже свій чоловік: напувають чайком і грають на грамофоні. (Що значить "зав", а раніш би й до порога не допустили!). В чанній перед вечором зчинилася бійка: баби не помирилися із-за ряден і

вчепилися за коси. Нрийшлося для усмирения Одарку курносу посадити до холодної.

2 січня. Коли здоровкався з учителькою, вона мені зробила "замічанію":

— У вас, товаришу завідуючий, короста на руках. Я дам записку фельдшерові, і він дасть вам масти...

Я почервонів, але виду не подав___

Сторож привів фельдшера прямо в "отнаробраз". Він подивився мені на руки і скоро притирив мені цілу банку якоїсь вонючої масти. Увечері намажуся нею й залізу на піч у просо спати.

3 січня. Сьогодні відбувся у школі волосний з'їзд учителів. Я ніколи не думав, що їх так багато під моєю орудою (29 мужеського й 12 жіночого роду). Говорили довго й балакали. Вчителі найбільше напирали, щоб платню видали, бо вже по п'ять місяців не одержували.

Одна вчителька, що сиділа поруч мене, все чогось вертілась на стільці й морщила носа. (Аж увечері я догадався, що це від мене мастю так відгонило). Прочитав я їм всі циркуляри, які були в "отнаробразі", а під кінець потиснув усім руки й прохав чесно працювати на користь народу й радянської влади.

4 січня. Одержали з повіту циркуляра на (12 листах), щоб "отнаробраз" об'їздив усі школи й срочно надіслав наслідки обслідування до повіту.

— Еге! — сказав я.

— Да-да!—відповів секретар.

5 січня. Післязавтра різдво. За сніданням хазяїн чоіось довго все говорив за "совітську власть", що вона сама підходяща для мужика, і т. ин. А нарешті переліз на землю, що в нього комітет забрав ... Поснідавши, він витяг з-під полу новенькі чоботи й дав мені:

— Нате, — говорить,— Петро Васильовичу ; носіть на здоров'ячко!

Що з ним иодіялося ?!

6 січня. В учителів не було дров. Прийшлось іти до куркулів націоналізувати. Над вечір учитель покликав мене до себе. В кімнатах було тепло й святково прибрано. Напоїв він мене чайком, а потім і говорить :

— Вибачте, товаришу завідуючий, від вас, як із сажу дхне,— викупайтеся, якщо бажайте.

Спасибі чоловікові, ще й білизну чисту дав, а то три місяці в одній ходив...

7 січня. Цілий день гуляв — святки. Увечері зайшов Кирюша Ґалан і підмовив мене на вечерниці. Гуляв до півночи й підморгував дівчатам. Вони теж, того ... позирають на мене. Настя Цибульчина вже й спати підмовляла, та Кирюша не пораяв. А все тому, що нові чоботи й свита — дівчата не дурні... (Туди к бісу, з;ібув: вже ж і каргу з у мене новий, і навіть не кар і уз, а шляпа. Вчора на горищі в попа Знайшов).

8 січня. Спав у Кирюгаі. Вранці боліла і олова —

на похмілля. Випили по чарці — пройшло___По обіді

пішли до вчителів. Кирюша не хотів іти, огинався:

— Вони панн, а я мужик !

Я сказав, що тепер усі рівні, і таки потяг його. Слово по слову, випили по чарчині — перейшли на "ти". З'Ишлася компанія: дяків Павло, бухгальтер кооперації, Вірка—бувшого станового пристава донька,

прикажчик Микола, вчителі й вчительки___Ухвалили

організувати "Просвіту". Я спершу не тямив, що воно За "Просвіта", але волосний писар мені пояснив.

Вчителя обрали за режисера й почали розучувати "Кум мірошник" та "По ревізії". Я знову дав розпорядження будувати сценуг, і ввечері гранули. Всі були дуже задоволені, а ми ще й грошей 5.000 карбованців зібрали.

9 січня. Сьогодні хто не стріне мене — всі сміються. "Що за біс?" — думав я.

Прийшов до Кирюші, і там стріли регетом. Я вже починав сердитися, аж тут Іван, Кирюшин брат, таке говорить:

— Ну й чудний ти був, Петро Васильовичу, вчора. Ми ледве кишок не порвали від реготу, коли ти Ходою вийшов...

Ага! Що значить "Просвіта"?!

10 січня. Секретар не прийшов у канцелярію. Посла" сторожа за ним — його й дома не було: гуляк десь на хуторах. (Маленьке начальство, а вя;е знає своє діло!).

Ну, нічого робити, прийшлося самому прийматися за діло. З повіту знов прислали, щоб швидше учот роГшли. Ще написали, що лікарня,

злучний пункт і млин пе входять у наші функції. Тим краще, менше турботи!

/ / січня. Приходили із Заміського з проханням дозволити відкрити "Просвіту". Я написав резолюцію: "Не возбраняється".

Увечері гуляв із Кирюшею та иншими просвітянами на вечерницях.

15 січня. Ночуємо на Мельниковій у школі. Робимо учот і "обслєдованію". В школі холодно, хоч собак ганяй. Шкільний садок рубається на паливо в ква-тирі вчителів. Школярі не ходить до школи ще з осени.

Переночуємо — і на Водяну Балку.

1 лютою. Учот і "обслєдованіє" нарешті закінчили. Скрізь, окрім двох шкіл, навчання не провадиться. Вчителі сидять у холоді й голоді. Платню не одержували в деяких школах ще з весни. За те, на наше щастя, хоч "Просвіти" працюють: у кожній школі грають вистави — аж пил курить.

13 лютого. Наша "Просвіта" вже зовсім організована. Записалося 77 членів. Є. гуртки: драматичний, хоровий та музичний. Драмгуртком відає вчитель, музичним — Кирюша, а хоровим — псаломщик Покров-ської церкви. Робота йде гарно, бо псаломщик добре нотл знаю і так на сцені викомарюю, що любо й послухати.

Особливо гарно виходить: "Боже великий, Україну спаси...". Навіть дехто хрестився, коли співали.

20 лютою. Мій хазяїн знову за землю натякав ... Набрав "бежу" на штани.

5 березня. Прийшов циркуляр, щоб готувалися до свят: Шевченківського та Лютневої революції.

Ухвалили відсвяткувати разом обор, свята і в неділю, бо в будень ніхто не прийде. "Просвіта" готую драму "Хто батька забуваю, того бог караю".

Ухвалили відправити по Шевченкові панахиду. З попом умовитись доручено мені.

14 березня. Народу на панахиді була повна церква. Учитель довго мітингував про життя Шевченка та йою революційні заслуги.

Коли диякон затянув: "^ще молімся оупокоюнії раба божія Тарасія...", багацько бабів плакало.

Увечері в чайній була вистава, а потім танці. Було весело й сумно.

Я квітня. Пройшли перевибори до волвиконкому. Л знову член. На сході кричали:

— Нехай ще послужить!

Біс вас бери, служитиму___

9 квітня. Сьогодні відбулося перше засідання волвиконкому. Мене призначили завкомтрудом. "Нароб-разом" тепер учитель: я за нього слово на сході крикнув, а всі і вчепилися.

Що воно за "комтруд" ?!

А втім, біс його бери ! Не святі ж горшки ліплять... Справимося!

10 квітня. Комтруд міститься у волвиконкомі. (5 секретар і помічник. Цілий день розбирався з ділами та циркулярами.

Е-е, комтруд не "наробраз"—тут більше роботи. Прийшов строчно циркуляр взяти на учот всіх коней, ковалів, слюсарів, докторів, малярів і т. д., і т. ин. Розіслали накази всім тридцядковим радам, щоб вислали на четвер до виконкому.

Над вечір одеряіали строчну телефонограму, щоб комтруд вислав завтра в повіт двісті підвід.

Строчно розіслав на хутори міліцію ганять підводи.

13 квітня. Підвід приїхало сімдесять п'ять. Всі дядьки костять мене на чім світ стоїть.

Анцихристи, ледацюги, безбоишики! Тут робота в полі, а вони на панщину ганяють! Вислав усі до повіту.

Увечері знов телефонограма: "Почему не высланы подводы ? В случае невысылки завтра будете отвечать но законам революционного времени..."

От тобі й на! Ще ми й винні виходимо...

14 квітня. Виявилось, що всі сімдесят п'ять підвід по дорозі в город утекли. Прийшлося вставати вдосвіта й самому їхати по підводи. Всі селяни були вже в полі й сіяли. З лихом пополам, з-під гвинтівки, назволі-кали з полів півтораста підвід. Направив із міліцією в повіт.

И с. Яхременках не поїхав ніхто: — Стріляй,— говорить,— а не поїдемо. Де це видно, щоб із плуга випрягати й на панщину?

Для авторитету забрав усіх тридцяткових начальників у холодну.

Увечері пройшов пленум волвиконкому. Представник із повіту довго говорив про підхід до селянства, про розверстку... Стояло ще якесь питання, але я проспав: якось дрімнув у куточку й прокинувся вже як розходилися...

21 квітня. Підводи, мабуть, замучать, к бісовому батькові! Кожного дня подавай у город тридцять, а то й півсотні підвід. Та ще своїх начальників розвелося— хоч греблю гати. Кожен сопляк н папкою носиться; по ділу чи без діла — подавай йому підаоду. А чого, спитай, їздить ? Я^чню на хуторах їсти...

23 квітня. Хазяїн мій сердиться на мене. Говорить:

— Чоботи й штани носиш, а землю Микита Піцько засіяв. Хіба на нього, сукиного сина, я її з осени виорав ?..

На снідання жінка подала капусти та солоних огірків.

— Іж, мовляв, комуніст бісів! Не все ж і вареники... Ю квітня. Прокинувся пізно. До вух доносилися якісь

вибухи. Вискочив у чім був на подвір'я: з-за лісу чулися орудійні постріли ...

З острахом подався до волвиконкому.

"Невже переворот?"—стукотіло в голові.

Скрізь вештаються люди, щось перешіптуються; чулось инколи:

— Дограли ся товариші ! Оце вам і "совітська власть"...

Але певно ніхто не знав, в чому справа. Носилися чутки, що скрізь повстання.

Міліція поскидала з себе зброю; ходять ні живі, ні мертві...

Під обід приїхало двоє вершників із села Сніжкова З відозвою Сніжкінського "временного правительства)] про повстання. У відозві говорилося:

"Ми Йдемо проти комуністів та жидів, проти гнобителів українського народу. Ми хочемо встановити справжню народню владу..." і т. ин. Говорили ще, що Київ і Полтава в руках Петлюри, а нам треба ного підтримати. Попатужимо всі свої СИЛИ, візьмемо Валки й підемо на Харків ...

Ми не знали, що робити.

Воєнком наш, Йосип Романович, розіслав скрізь і інців скликати народ і наказав бити в дзвона. Дехто, особливо просвітянці, уже розібрали зброю, що покидала міліція. Івана Пересаденка вибрали отаманом. Рябенка Петра — осавулом, мене — писарем. Отаман наказав розходиться по домах, а вдосвіта всім зібратися ...

Смеркло. Прийшов додому, ліг спати. Але сон не йшов на розум ... Щось ворушилося всередині — чи боязнь, чи чорт його знає.

Зодягся, взяв рушницю, пішов до виконкому. Пусто, двері відчинені; глянув у КУТОК : лежать рушниці, набої'. .

Що за біс?

Пішов до Мишка. Він говорить, що рушницю кинув, хай їй біс. Та й усі просвітянці покидали... То це, виходить, я сам ?.. Кинув рушницю, пішов спати.

/ травня. Не спав усю ніч: все ввижалося, що от-от прийдуть повстанці або більшовики й заберуть...

Перед ранком заснув. Крізь сон чую, що когось — от ловлять ... Прокинувся — було вже під обід.

Дядько прийшов із церкви (була неділя) і розповідав, що наїхали більшовики й ловлять Пересаденка й инших (про мене нічого не сказав, супостат, підожди, я тобі віддячу!). В чому був, вискочив за городи, а далі — в ліс. Над вечір зустрівся з Петром Рябенком. З-за кущів один одного злякалися ; я більше, бо в Петра була рушниця. Він мені розповів, що до мене аяі двічі приїжджали, скрізь нишпорили, штрикали штиками в солому, в погріб стріляли...

"От тобі й на, достукався!" пронеслось у голові.

.. Военкома шомполами відшмагали й посадили в холодпу.

— Тікаймо далі, Петька ?!

— Тікаймо!..

2 травня. Ночували за десять верстов у Туман о-вому лісі. Прокинулися рано:

— Що робити? Петро говорить:

— Ходім у Сніжків, подивимося, що хоч там робиться.

По дорозі звернули на хутір і поснідали. (Дядько, глянувши на Петрову рушницю, зараз дав).

В Сніжкові був центр усього повстання: з Ков'яг, Перекопу, Хмельової всі перебралися сюди. В бувшім волвиконкомі був штаб "временного правительства"! на чолі з Дацьком і Назаренком. В штабі нам дали хлібину, шматок сала й направили на фронт. Командував там Бандура Олексій, матрос із Водопою. В цепу лежало чоловік триста повстанців і стріляли в напрямку Валок. Відтіля строчив кллемет. Бачу я таьс діло й говорю Петрові:

— Давай тікати поки не пізно!

Петро не від того. Потихеньку рачком долізли до кущів — і дай бог ноги !

Верстов за сім від Сніжкова лягли в кущах відпочити. Скоро побачили ще кількох товаришів по нещастю, які тікали на чому світ держиться. Над вечір нас зібралося чоловіка з двадцять.

— Не вдержалися,— розповідали деякі.— У їх кулемети, а ми з відрізами та п'ятьома набоями.

Смеркало. З боку Сніжкова виднілася червона заграва й чулися поодинокі постріли.

Це більшовики палять Сніжків і розстрілюють нашого братчика! — хвалився один повстанець.— Я ледве втік. Кого вловлять з рушницею, на місці пускають у розход.

Кге, — думаю,— треба тікати !

Та й усі не від того. Але ну їй? Більшість ухвалили йти на Коломак і на Дикамські ліси. А ми

З Петькою ТІЇЄНЬКО В кущі й дьорнули на Корсунове, а далі — на Мельникове

Була вже північ. Нас перестрів якийсь кінний загін.

"Невже попалися?"—промайнуло в голові.

На наше щастя, це теж були повстанці з Мельникового та инших хуторів.

18 травня. От уже третій тиждень блукаємо по степах Полтавщини. Петро в одному хуторі вже іі дівчину собі знайшов. Мені не до дівчат: хочеться назад, але боюсь:

"Що як розстріляють?"

25 травня. Петро — великий боягуз: вдень усе спить по житах, а ночами по дівчатах швендяє. Рушниці вже немає — програв у двадцять одно. Замість сорочки носить якусь бабську холодайку. (Через цю холодайку, мабуть, і дівчина його кинула). Я найнявся до одної куркульки орати та гній у поле возити.

3 череня. Чистив хлів од гною. В землі надибав закопану бодню з салом. Взяв два шматки, останню знову прикопав. Над вечір прийшов Петро іі попрохав чобіт:

— Забара Іван жениться, піду на весілля.

Я дав. Дивлюся, що й сорочки в нього нема, картуз поганий — дав і це.

5 червня. Що за біс, що Петро й досі не повертається ? Холодно ранками босоніж ..

А. тут до куркульки наймичка найнялася, можна б нрилабузнитися — боюся : яка з^босилом гульня ?

20 черепи. Химка й босого полюбила (иона тел; боса). Удень вкупі оремо, гній возимо, а вночі — звісно, молодецьке діло ...

Одне погано — куркулька годую препаскудно : куліш та затірка, щоб вона ними подавилася! А ще ж, гадина, чотирьох корів мас-;, п'ятеро свиней... А втім, біс її Пери ! МИ З Химкою сальцем із бодні підживаюмося.

2,5 червня. Набридло жить у стену. Ех, якби оце тут "Просвіту" організуваїи! Біда—ні з ким: сами куркулі та дезертири. Страшно жить у степу; навіть більшовики не показуються. А по ночах тільки й чуч=ш стрілянину. Хто на кого — біс його знаю. Каягуть — самоохорона.

28 червня. Розізнали якось волвиконкомці, де я. Прислали записку : "Дурень, чого ховаюшся ? Являйся ні в и діне !".

"Еге, явись, а ви розстріляюте або в тюрму запроторите !"

2 липня. Я ж пролетарій, за віщо ж мене стрілятимуть? Аджсж воюнком Посни служить. Та ще ж і босий я... Біс його бери, явлюсь!

3 липня. Піднявся рано, кажу тітці:

—■ Я вже йду від нас, дайте що за труди! — А дулі під ніс не хочеш? — відповіла вона сердито.— Жер, жер, дармоїд, та ще й гроші давай! Пішов так, на суху.

0 .іипня. Хоч би на сміх хто запитався, де я блукав. Голова тільки сказав:

-— Чудило горохове! Чого я; ти ховався? Ми я; усі на місці, а Йосипа тільки випороли.

У липня. Волвиконком доручив мені об'їздити всі хутори і взяти на учот всі сем'ї червоноармійців. Ну, що ж, поїду!

Погано тільки, що нема чобіт, а картуза вже дістав.

12 липня. Я виїхав. Захватив із собою рушницю системи "Гра" без жодного патрона В без бойка (для виду й "устраше;нія", бо так ніхто ні їсти, ні пити не дасть, а тим більше підводи).

Дали здоровенного мандата в руки й секретаря З папкою.

Ночуймо в Манілах. На обід баба поставила кваші. Мій секретар закрутив носом:

Как еті хохли да єдять ето кушаньє? Хазнюш-ка! Как оно по-вашому хотя називається ?

Баба як визвірилась на нього та як гримне:

-— Так, як і по — твойому, сукин сину! Хіба я не знаю, що ти Співаків із Митники ? Ич, який руський об'явився ! Жери, коли дала..

Секретар мій присмирнів і мовчки їв.

25 липня. Заїздив у Минківку. Увечері грали "Новий закон". Добре учкурнув я кума Данила: всі люди ледве кишок не порвали.

Чобіт на сцену взяв у Романа. Як би в них і на учот поїхати?

З серпня. Знов я на хуторах. Тепер я більш авторитетний : таки завіз Романові чоботи.

7 серпня. Чудовий хутір Чупаківка! Люди заможні, кавунів га меду хоч залийся ...

А ввечері на луках дівчата коней пасуть.

З Веклою я цю ніч підночував; не хочеться Й виїжджати відціля.

9 серпня. Вже три дні живемо в Чупаківпі. Секретар теж знайшов дівчину. Галькою звуть.

Ха — ра — шо!

12 серпня. В хуторі Корсуновім злапали трьох дезертирів, та повтікали, чорти. Клацав — клацав я рушницею, кричав їм "руки вгору!", а вони тобі хоч би що:

— їдьте,— говорять,— поки пики цілі!

І втекли, чи то пак пішли потихеньку.

Гаразд, що хоч "Гра" не відняли...

16 серпня. Ідемо без пересадки додому. Повен віз кавунів, яблук, груш, слив, баклажанів і ночовки меду. Під возом, на підтоках, примостили двоє курчат і гусака (на возі не влазило). Увечері вся "Просвіта" їла й гуляла. Кирюша припер молодої слив'яної самогонки.

/ серпня. Сьогодні спас. Грали "Гайдамаки". Тяжка-претяжка драма на 4 дії. Я грав Юрка.

Квитки продавали за гроші й за яйця (курячі).

20 серпня. Мене обрали на голову "Просвіти" (слава богу, не цураються). Ну що ж, почнемо працювати ! Сьогодні вже відбулося засідання ради. Ухвалили енергійно працювати й намітили план: 1) підняти роботу старих гуртків, які вже є,; 2) взяти на учот усі культурні сили села й окружних хуторів; 3) в порядку трудової дисципліни притягти до роботи всіх музикантів — нехай грають у "Просвіті" що-неділі й свята; і) пропозицію ком'ячейки про утворення політичного гургка відхилити. "Просвіта" аполітична й ні в яку політику не вмішуються. її завдання — культурно — національне відродження України ; 5) зробити капітальний ремонт помешкання "Просвіти", з чим звернутися до тювітнархозу.

29 серпня. Повітнархоз обіцяю все зробити, навіть електростанцію й водокачку. Працюємо всі як божевільні : взяли на учот усіх учителів, докторів, ветеринарів, музикантів, гімназистів, семінаристів, дочок і синів попа й дяка. Навіть крамарів не обминули — хай працюють на користь народу. Повідбирали де були які грамофони й привезли до "Просвіти". Готуймо вистави: "Мартин Боруля", "Пан — штукаревич", "Дві сестри", "Бувальщину", "Про що тирса шелестіла" і т. д.

2 вересня. Лафа! При школі відкрилися дитячі ясла. Три вчительки. Вже дехто з просвітян підгулюють З ними.

А я тільки повидлом та яблуками в них підживаюся (до чорта навезли з городу для дітей).

5 вересня. Просвітяни всі закохані: Нестір у Пашу З дитячого садка, Гнат — у Марусю, а Мишко, Ки-рюша, Максим — у Вірку (хоч вона й дочка колишнього станового пристава, але у "Просвіті" вона активістка). Один я нейтралітет держу: ні до якої або, навпаки ніхто до мене, бо я скорше скидаюся на босяка, хоч і і олова "Просвіти".

7 вересни. На репетиції дівчата ходять несправно: а деякі й зовсім не являються. Говорять, що робота вдома... Треба буде принять мюри.

10 вересня. Сьогодні — вистава. Зранку зійшлися всі музиканти й цілий день ріжуть у "Просвіті". Народу — сила.

Лена Набоківна спізнилася на генеральну. При-йшлося після репетиції посадити в холодну. Привели аж після другого дзвоника перед виставою. Стала як шовкова.

19 вересня. Міліція нагонила до "Просвіти" іілотни-ків, малярів, мазальниць.

Почали робить ремонт. Люди страшенно незадово-лені, лаються:

— Сукини сини, безбожники, апцихристи ! Тут молотьба, оранка, а вони "Просвіту" роблять, щоб вона згоріла!

Прнйшлося міліціонера ставить, щоб не тікали, а дуже вже язикатих запер у холодну.

17 вересня. В сусідній економії я надибав піяніно. З мандатом земвідділу поїхав забирати. Прийшлося брати з бою, але все-таки взяв.

По дорозі трапилась притичина: чортові воли захотіли пити і з розгону заїхали в ставок. Ледве — ледве вирячкувалися ___

26 вересня. Завтра їдемо на Мельникове "Гайдамаки" ставити. В комтруд заказав на завтра двадцять підвід і один тарантас. Послав на ніч на Мельникове міліціонера й двох просвітян з рушницями (не справжніми.

а тими, що для сцени) з наказом зібрати: СОТЕІЮ яе,ць, СОТЕІЮ кавунів, 20 фунтів мед^, 15 хлібин (білих). 10 штук курей і т. ші.

27 вересня. Виїхали з дому і в'їхали ЕЩ Мельникове З музикою: Еіа здоровенній гарбі поставили ПІЯНІЕІО, на другій посадили 13 музикантів (скрипки, сопілки, гармошки, баси й т. ші.). Четверо коней ледве везли. Спочатку все поїли, що було приготовлене, а потім стали виставляти. Грали на славу: перед початком проспівали Третій Комуністичний ІЕїтерЕіаціоЕіал і Заповіт. Всі люди зосталися задоволеЕіі. вчитель тільки жалівся, що вікна стрілявшою в школі повибивали.

Гуляли до самого ранку, а потім поїхали з піснями й музикою Еіа Минківку.

4 жовтня. РЄМОЕІТ іде туго. Ніяк людей не виженеш на роботу. А які й прийдуть, то роблять ЕІЄ за страх, а за совість—чи то пак навпаки.

Максим ледве ЕІЄ повісився з-за Вірки : клята дівчина, ЕІЄ віддає, ніяк йому серця___

10 жовтня. Ком'ячейка прямо насідає, щоб я подавав заяву. Решетило — той навіть тюрмою лякає. (Решетило — д^роЕіь набитий, неграмотний, але добре матюкається, і селяни говорять, що це справжЕіій комуніст). Прийдеться вступати до партії, а то чого доброго___На ЕІЬОГО ЕІЄ вір.

/4 жовтня. Сьогодні покрова й ярмарок у Минківці. Реквізували в крамарів три шапки для СЦЄЕШ, набрали горшків, мисок; > кацапів відібрали пояси, хустки В різне барахло. Ввечері гради "Пан — штукаревич", а після вистави були тавіці. Просвітяни танцювали на сцєеіі, а публіка— в залі.

Дядько Фока попрохав мене, щоб потаЕіцювати і йому Еіа сцені. Я дозволив.

Не встиг: я й вгледітись, як публіка так і лягла від реюту; потім Еііби когось засоромилась і вмент замовкла. ГляЕіув я еш сцену й застиг иа місці: Фока

стояв задом до публіки, а штани___висіли на халя

вах. Всім стало еііяково___ Ніяково стало й Фоці:

посадив у кутузку.

15 жовтня. Бідеіого Фоку відправив до повіту, в нолітбюро, а відтіль л підвал. Цілий день тільки й балачок, що за Фоку.

Наробив слави...

17 жовтня. Секретар ком'ячейки приніс до мене на квартиру анкету й говорить: — ЗаповЕїяіі!

Нічої о робити — зановЕїив.

20 жовтня. До голови "Просвіти" прибавилось ще: "Завполітосвіт ячейки КСМУ".

НО жовтня. Ех, а одежі нема... Холод кусаються, а я ходжу в драних Кнрюшчшшх черевиках та в старому кобеЕіяці. Гаразд хоч кобеняк із шаЕіькою — буде чим вуха затулити ...

6 листопада. Нарешті ремоЕїт закінчили: побілили, зробили Еіову сцену, відгородили місця для музикантів і артистів. Залю й кімнати гарЕіо прибрали, уквітчали. На стІЕіах навішали портретів : Шевченка, Франка. Богдана Хмельницького. Леніна, князя

Володимира, Троцького і т. ші. Мобілізував усі куль-турні сили для святкування завтріпшього ДЕІЯ.

7 листопади. Святкували во всю. Всі, що були в Еіас, портрети почіпляли на дрючки, забрали прапори й пішли Еіа демонстрацію. Попереду йшли музиканти, За ними просвітяЕіський та церковний хори, далі начальство й школярі. Пройшли всі вулиці й завулки, як хресним ходом. Народу зібралась сила. Почали мітингувати : годину, друїу, третю — коли дивимося: аж нікого немаь; — порозходилися.

Грали ввечері "Мартина Борулю". В програмі були ще танці, та повіт не дозволив.

10 листопада. Я знову ЕіачальЕіик: голова комісії по збору пожертов для ЧервоЕіої армії. Спорудив я велику гарбу, уквітчав її, прибив ззаду дрючка з дошкою, Еіа якій написав: "Жертвуйте Еіа Червону армію!" і послав по хуторах. На цю роботу мобілізував просвітяЕі та комсомольців. Щоб ВОЕІИ ЕІЄ перегризлися між собою, зробив для комсомольців другу гарбу.

13 листопада. Просвітяни сьогодні поверЕіулися. Всі, як свати на весіллі, перев'язаЕіі рушниками й п'яні, як дим. Привезли повну гарбу різного барахла: полоша, сорочок, рушників, підштаЕіиків; навіть дві заячі шкурки. Для чого вони їх брали ? Не ЗЕїаю...

і "і листопада. Комсомольці теж поверЕіулися. Правда, тверезі, але привезли зовсім мало.

Що за біс?

І реба розізнати, н чому справа.

17 листопада. Поїхав і сам із просвітянами. Побував і в тих хуторах, де комсомольці були. Розізнав, у чому справа: комсомольці не прохали, а

просто вимагали; матюкалися в бога, коли їли, шапок ЕІС скидали й т. д. ПросвітяЕіи шіакше поводилися : прохали, коли їли в кого, то без шапок і хрестилися. Селянам це подобалося, і їм давали.

Треба буде й комсомольцям так порадити.

24 листопада. ИросвітяЕіи, опріч пожертов на армію, привезли ще й п'ятеро курей, два гусаки й півсотні яєць.

Кажуть, люди понадавали ...

3 грудня. І я грішний: дістав собі на хуторах свиту й обмотки. КО6ЄЕІЯК пригодиться для морозів.

На кватирі в куркуля Глевкого. Годує ПОГЭЕЮ, бо я зараз мале Еіачальство.

5 грудня. В Тумайовім лісі об'явилася банда. Орудую нею Бандура. €; чутки, що й Петро Рябенко там. Лихого від банди поки-що не бачимо, не знаю, як далі буде.

Повітпарком озброїв усю нашу ячейку і комсомол. Мені дісталася руська ґвинтівка і бравнІЕіг.

Нехай тепер поткнеться Бандура!

10 грудня. НачальЕіиків розвелося у волості, хоч греблю гати. 7 членів волвиконкому, 7 секретарів. 5 членів правлІЕшя КНС, 7 писарчуків, 4 сторожи, 2 кур'єри, 24 комуністи, 37 комсомольців... І кожен носитьгя з папкою (архів волосного правління роз-тягли), кожен їздить по хуторах, кожному подавай підводу ... (Біда комтрудові!) І кожен обов'язково везе З хуторів сало, масло, курей, пшеницю ... Навіть дехто З просвітян їздять на хутори яєчню їсти.

1 це ще не все: ще міліції 12 чоловіка, продаген-тів 2, продінструктор, народній суддя, народній слідчий, секретар, писарчук ...

А скільки щоденно приїжджає, проїжджає, виїжджає : то міліція з города, то делегати в город, то шструктор з губерні...

Біда мужичкам!

13 груднії. їздив сьогодні в повітпартком. Підводник дорогою плакався:

— Ех, біда, Петро Васильовичу! Хліба вже немає;, викачали... Не знаю, чи хоч до весни дотяітіу — тоді на траву підемо пастися. А тут ще паЕіщиЕіа скоро замучить: то в підводи їдь, то сам іди Еіа роботу, то дітей посилай... Або оце: хіба ж для цього ми революції добивалися, щоб секретарів на вечерниці возити ?

— Як?

— Позавчора прийшов над вечір Сергій Співак; запрягай, говорить, у Ирусівку за дезертирами поїдемо. Нічого робити — поїхав. Відтіль уже як їхав, узнав, що він Еіа вечерЕшці туди їздить.

15 грудня. Волвиконком призЕїачпв МЄЕІЄ ДО продовольчої комісії працювати. Ех, трудЕіо приходиться — ЕІІЯК не везуть дядьки:

— Душі хіба візьмете! Вже й так все ви-тягли...

І& грудня. Мобілізовано всі сили для викачки розверстки, їздимо по хуторах і лазимо по коморах, горищах, копаймося в соломі, в полові — шукаймо хліба-

"Злосеіі" не вміщаються в холодній.

1921 рік

1 січня. Святкували новий рік. Нового ЕІІЧОГО не було.

5 січня. Відібрав в одпого бувшого петлюрівця черкеску для "Просвіти".

— СоромЕїо, — говорив петлюрівець, — українцеві і в украЇЕіця брати !

А "Просвіта" хіба не українці ?! Навіть багато з нриїждяшх петлюрівцями просвітян Еіазивають.

7 січня. Різдво. Зодягся по — козацькому: в черкеску, широкі ЗЄЛЄЕІІ шаровари, шапку з червоним верхом. До пояса причепив бравнінг, австрійський тесак, здоровенну люльку й ЗЄЛЄЕІО — червоний кисет. Ну, чим не козак ? Всі дівчата так і лишгуть, як мухи до мед>. (До кобеняка, не бійсь, не липли___).

На вечерниці тепер ми ЕІЄ ХОДИМО (у ЕШС самих вечерниці). Як тільки вечір — всі вже в "Просвіті". ОДИЕІ грає на ПІЯЕІІНО, другий на громофоні, третій ще Еіа чому___Весело!

Дівчата хіхікають, а хлопці їм підморгують. Танцюємо, співаємо, граємо в різні фанти, сусідки, квочки. А під півеііч розлазимося парочками по куточках : той на сцеЕіу, той у суфлерську будку, той ще куди.. ,

Верховодить } сім Кирюша.

Ха — ра — шо!

22 січня. Увечері, мов божевільний, прибіг Оргій Співак:

— Хлопці! Петро Рябеико в Мипківці!..

— Та ну, ти бачив ?

— Своїми очима бачив: по всіх КЄШЄЕІЯХ нагани, за ПОЯСОМ бомби, в руках дві рушниці...

— А не брешеш ти?

— Щоб я з оцього місця не зійшов...

"От тобі й Петро! Невже й мені його боятися"?

20 січня. Решетило з міліцією що-почи їздить облави робити Еіа БаЕідуру. Не знаю, чи бандити його бояться, а що СЄЛЯЕІИ, то як звіра жахаються.

25 січня. Прислали з повіту ЕІОВОГО голову волвиконкому (старий не згодився — позапартійний).

Новий голова — задавака й великий П'ЯЕІИЦЯ. Видно зразу, бо й приїхав п'яний ...

26 січня. Новий голова захорів. Напився вчора в досточку й проспав цілу ніч під тином.

Віс ного зна, чи й виживе...

28 січня. Решетило пропав. Перестріли вчора баЕі-дити й забрали.

З міліції нікого ЕІЄ зачепили. Приїхали до Минківки ЕІІ живі, ЕІІ мертві.

29 січня. Знайшли Решетила в Тумайовім лісі мертвим. Кажуть — дуже ПОЕІІВЄЧЄЕШЙ .. .

Дядьки потихеЕіьку гомонять:

— Так йому, супостатові, і треба!

.5 лютого. Верталися пізно з города: я, Денис Сергійович (секретав військового відділу; та Нестюшка.

Заїхали в Кобзарі вку до куркуля одного переночувати. Хазяйка наварила вареЕіикін —сіли вечеряти. Сем'я в куркуля Еісвелика: він, жінка, маленька ди-і'ііЕіа та Христя — Еіаймнчка. Ів вареЕіики, а очима стріляв Еіа Хрнстю. і"она, зустрівшись із моїм поіля дом, соромилась.

"Ех,—думаю собі, —як би з нею переспати?"

Повечерявши, лягли покотом на соломі спати. Хлопці — ті все з дядьком гомоеіять про різну політику, а я слідкую, де хто лягає...

Дивлюся: дядько з тіткою на полу лягли, а Христя З малим на піч полізла.

"Ну, — думаю, — еіє втечеш: і Еіа печі знайду!"

Погасили лямпу — лежимо, розмовляємо, чи пак хлопці з дядьком розмовляють. А я мовчу, жду, поки ви к бісу замовшіете й захропите.

Прождав з півгодини, а воеііі все розмовляють.

"І язик еіє задубіє тарагорнти! — вилаявся я про себе. — Тут спати як із ружжя хочеться, очі вже зовсім злипаються... Засну — пропаде заряд, бо вя;с хоч із гармат стріляй — не прокшіуся".

Що ти робитимеш?

А втім, стривай, от що зроблю: розкриюся зараз і гак засну. ВЕІОЧІ змерзну й прокинуся ... СказаЕіо — зроблеЕіо.

Прокидаюся — тихо в хаті, всі хропуть, як побиті. — Ну, тепер господи благослови!.. ПотихеЕіьку підвівся, зліз на лежаЕіку, далі Еіа піч. Христя розхрнстаЕіа спала (Еіа печі було жарко).

Я потихеньку ліг поруч із нею, обхопив руками, при-тис до себе:

— Христе, Христечко! Христа прокшгулася:

— Хто це ?

— Це я, Христечко, тихше ...

— Хто я?.. Тікайте, чого вам треба...

Я міцніше О6ЕІЯВ ІЇ, затулив губами їй рота, щоб не кричала. ВОЕШ спершу пручалася, а потім... як рвоЕіеть-ся, так я й відлетів від неї та дитині КОЛІЕІОМ у живіт.

Господи! Що тут зчиЕіилося! Прямо біда: дитиЕіа в крик, галасує як опечеЕіа; Христя її забавляє, а вона ще гірше...

Чую — тітка прокшгулася :

— Христе! Чого воЕіа? ПерелякаЕіа Христя винувато відповіла:

— А біс її зЕїає . • • плаче й плаче...

Чую — тітка підвелася, засвітила лямпу й лізе з нею на піч.

"Пропав, —— думаю, — аж тепер проиав!.."

Заліз у куток, сховався за комшюк — сиджу ні живий, ЕІІ мертвий. Та Христя, спасибі їй, вирятувала: накшіула МЄЕІІ на голову кожуха, а зверху ще й рядном накрила.

— Сиди, — мовляв, — коли втьопався по Еіікуди — Забавили вони дитшіу, погасили лямпу та ЗЕІОВ полягали. Посидів ще трохи — тихо. Мабуть, сплять. ШВИДЄЕІЬКО зібрався з печи, ліг Еіа своє місце й ЗасЕїув...

Уранці дядько все чогось посміхався, а коли сіли •снідати, то й питає:

— А признайтеся, хлопці, хто з вас уночі на піч лазив? Дивлюся: хлопці мої — зирк — зирк одші Еіа ОДЕІОГО,

а далі й Еіа мене.

— Грішний,—кажу, — я лазив___

9 лютого. На ячейку Еіашу Еіаводить жах Петро РябеЕіко. Тільки й балачок, що за ЕІЬОГО. Одні говорять, що він укупі з Бандурою орудує; другі — що вій сам має банду, а я нічогісінько ЕІЄ думаю.

/8 лютого. Був на повітовій парткоЕіфереЕіції.

Сидів, слухав, мовчав___

2 бережи. Ночував у хуторі ііільхівщиеіі.

(зднв із Нестором (секретар земвідділу) за місцевим податком. Повечерявши, пішли на вечерниці. (Мм скрізь Еіа хуторах ходимо, де "Просвіт" немає). Гуляли довго й обнімалися з дівчатами.

Враз двері в хату — рип: на дверях показався Петро Рябенко. Глянув я на ЕІЬОГО, гляЕіув на свою рушницю, що лежала на печі, і застиг ЕШ місці... Ми його злякалися, а вій нас... В мене збоку висів бравЕїlЕіг, а в нього з КЄШЄЕІІ стирчав обріз ...

Постояли ми хвилину, поздоровкалися...

— Ну що ж,— запитав ВІЕІ перший, — будемо битися чи миритися ?

Всі, хто були в хаті, враз притихли, а далі поти-хеЕіьку рип — рип із хати.

Дивлюся, заходять ще якісь три суб'єкти в хату: в ОДЕІОГО стирчить обрізаЕі, у другого наганйшко...

6 Беладонна (

— Сідай, поговоримо!

Зібрався я нарешті відповісти Петрові. Сіли на лаві, запалили цигарки.

Що ми говорили — не пам'ятаю. Знаю тільки, що-розійшлися мирно. Коли прощалися (це я пам'ятаю),-він сказав:

— Гляди ж, нікому не говори, що ми зустрічалися — тобі ж гірше буде!

5 березня. Добився в земвідділі дозволу забрати з. бувшого маєтка Фесенка всі, які там були, меблі. "Просвіту" прибрали, так що й не впізнаєш: скрізь стоять м'які дивани та крісла, на стінах висять зо лоті багети та дзеркала, на стелях — люстри та різні ліхтарики. А на земляну долівку ще й килима простелили, щоб не курила. Ніяк не виженеш нікого з "Просвіти", дехто й спить там.

16 березня. "Просвіта" працює на всі. Підготовляємося до великодніх свят. Робішо нові декорації, Кирюша буфет відчинив.

3 квітня. їздив у Харків. Накупив різного барахла-для "Просвіти". Собі купив нового картуза і звізду на нього.

На станції Люботин почув, що на Ков'ягах Махно. Зірвав з картуза звізду, зав'язав вкупі з бравнингом та нартбілетом у хусточку: коли що — закину к бісовому батькові. (їхав зверху на вагоні — багацько так їздить).

Приїхав на Ков'ягн — тихо. Прийшов у Валки — стоп! Направили— мене в повії парком, а— там дали' рушницю в руки — і в караул за город. В Минківцг був Махно.

5 квітня. Мпнківка сумна — сім чоловік зарубано. Волвиконком стоїть як пустка: палили — палили мах-новці — не згорів, ввесь кам'яний. По вулицях вітер граються циркулярами та наказами.

Дожидаємо з городу духової музики.

.9 квітня. Починаємо роботу знову. Удень працюємо, а вночі — хто куди —

"Просвіту" махновці не зачепили. Сиитали сторожа:

— Це що таке?

— "Просвєт___" — відповів сторож.

13 квітня. Наказано з повіту членам волвиконком та комуністам деяіурити ночами коло телефону. Добре їм з городу наказувати!

14 квітня. Дежуримо, щоб воно___Зачинишся кругом, вікна візьмеш на прогоничі й сидиш...

19 квітня. Вчора був чистий четвер. Увечері ходили па "страсті" ^не в церкву, звичайно, а в о граду). Зібралися просвітяни, комсомольці, міліція, полягали на зеленій травиці й ну побрехеньки точити (а щоб відніше було, свічки в землю повстромляли).

Враз чуємо — стрілянина.

"Ну, це,—думаю, — так. В нас що-дня стрілянина, то на собак, то на горобців".

По хвилі прибігають декількакомсомолятзрушницями:

— Хлопці! — кричать.— Ми банду обстріляли ! Ми не повірили й лежимо собі___Але через деякий час знов почли стрілянину і вже зовсім близько.

Я кинувся до виконкому. Тільки з огради — а тут мені назустріч верхівці на конях.

кЕге, — стукнуло в голові, — справді банда!"

Від "Просвіти" татакав автомат___

Я в ограду й хотів на садки, але було вже пізно: церкву оточили бандити.

Всі, хто був в ограді, шарахнули в церкву.

А там що тяорилося — просто страх і Служба припинилась; піп заліз у вівтар і не показувався; баби плачуть, ііти кричать... А надворі стріляють, аж небові жарко.

"Ну, — думаю, — пропав !"

Заліз коло клироса в куток, порвав і позатикав за шахву всі документи, стою, очима блимаю. Чую — хтось сіна*-; за рукав; глянув — батько!

— Надівай швидше свиту!.. На тобі ж галіфе червоне... Швидше, швидше!.. — Скинув з себе свиту, натягаю на мене... — Та свічку в руки на! Ставай навколішки й молися! Мо, бог пронесе... Молися, сину !..

Не розбереш батьківського серця: то проганяю, то жалує;. Зціпив у руках я свічку, вставився очима на якогось святого й дрижу___ Хотів молитися — молитви з голови повилітали...

іічу — пройшов один бандит із наганом, далі другий— когось шукають. Гукнули:

— Микита Рябенко, виходь. Засіл котіло серце:

"Викажуть, викажуть, викажуть!.. Зараз мене викажуть ..."

Знов почулося:

— Баби, діди, дітвора, виходь!

З криком і плачем посунули з церкви.

— Приготов документи'

Вставивсь дужче на святого й не змигну. Л святий хоч би що — дивиться кудись на бік ...

Зиркнув праворуч: стоїть завзем, за пий міліціонер, а алі ще хтось... Лиць немає, якась крейда. Замість молитви почав лічити:

— Раз, два, три___десять ... сто ... тисяча ...

Врач всі шарахнули до дверей... Я за ними. Ех,

як вихопився з церкви та на садки, га в йоле, та знов па садки — заліз кудись у солому і спати___

Прокинувся сьогодні вранці, глянув навкруги.

Ого-го! За цілих сім верстов драла дав!

2 травнії. Улаштовували виставу серед білого дня. Вчора попробували ввечері — ніхто не прийшов. Боялися.

10 травин. Життя в селі завмерло. Всюди тільки іі балачок що за бандитів: там зарубали вісім чоловік, там вирізали всю міліцію ...

Сумно й страшно.

Старі люди яідуть анцихриста.

Михайло Кравець з біблією всюди носиться — читає всім:

— Настануть дні, коли буде град и мор. Брат воз-стане на брата, батько на сина, дочка на матір... І буде всюди плач і скреяіет зубів... Кайтеся, православні, кайтеся!.. Настали останні дні!..

20 травня. Дощів усю весну немає. Земля пересохла й порепалася. По шляхах і вулицях вітер ганяє стовпи пилюки... Хліба в полі — як сухотні, та й тих мало засіяно:

— Навіщо сіяти, коли прийдуть комуністи й заберуть . ..

Михайло Кравець, той зовсім НІЧОГО не робить ... Зиму цілу просидів пнем у хаті. Садок, хлівець — все пішло па паливо. Тепер стріху смикає, кропиву зварити. Діти сидять голодні, босі, голі. Всі кошлаті, брудні, в струпах... (Бідні діти — малі ще, а ніхто не зглянеться. Мати опухла з осени й задубіла).

А Михайло сидить. молиться ночами, читає, біблію — я;де страшного суду.

23 травня. Від спеки ніде не. сховаєшся.

Від бандитів ще гірше.

Почуємо в житах, перелісках, в ярках...

25 травин. Все-таки грали в "Просвіті". Я був якраз на сцені. Враз чує>ю під вікном :

— Тікайте, банда !

Всі шарахпулц тікати. Я в одежі дяка, в гримі вихопився, заліз кудись в солому і просидів до вечора. Банди не було, проїхав через село червоний загін.

26 травня. Ех. утекти б кудись із Минківки, подалі від цього пекла ... Не пускають :

— Раз комуніст, сиди на місці! — А який я комуніст?! ЗО травин. Ночував з Денисом край хутора (в старому

закинутому курені). Враз прокинулися від тупотняви і.іпсьішх ніг. У хутір немов пронеслася кавалерія.

Залізли кудись у гній і просиділи до ранку.

Зі травня. Даром налякалися: чортові парубки, туляючи, впіймали чиюсь коняку, прив'язали їй до хвоста драну цеберку й пустили в хутір. Коняка, як буря, носилася по хуторі, переполошила всіх собак, а нас на смерть перелякала.

З червня. Я з просвітянами в Харкові. Приїхали на екскурсію.

Відвели нам окрему кімнату в сельбуді, видали талони на обіди, хліб, цукор, цигарки.

Ходили скрізь по садках, музеях, театрах...

Тихо, спокійно й бандитів немає,.

Ха — ра — шо!

9 червня. В мене, мабуть, щаслива "иланіда": приїхали в Мипківку — знов п'ять чоловік зарубано. Позавчора Махно навідувався.

Оповідають, що був великий бій з червоними. Стріляли з гармат. У Кравця стару матір убито.

10 червня. Що буде, те й буде: перенесли таємно телефона за село н лісок. Провели від шляху про-•водку, дежуримо там.

До виконкому тільки вдень навідуємося.

18 червня. Селяни без сліз плачу гь (сліз немає — висушила спека).

— Хліб забрали, *коней забрали — все забрали... Сьогодні червоні, завтра махновці, далі ще який чорт... І кожен бере, кожному дай !..

23 червня. Бурею пронісся Іванюк. Проніс із собою жах, знущання, смерть ...

25 чертя. І в цю йору, коли так хочеться кудись, забігти, сховатися, мене призначено завземвідділом. Смерть удвоє, ближчою стала !..

А, може, втекти й справді? Ну його к бісу!

28 червня. Селяни косять. Рідкими-рідкими стайками вкриваються поля. Тяяшо зідхають селяни: "Ех, не минувати лиха, буде знову біда!.."

10 літня. Знову завітав Махно, знову заніс ¡3 собою три молодих життя ...

Що лі далі буде?

— Голод, злидні, смерть ...

13 липня. Страшне село вночі: тихо — тихо ...

Не чуть дівочих пісень, парубоцьких перегуків.

Тінями ходять вартові по вулицях, та собаки жалібно виють...

Ходимо всі звірами, з бомбами, рушницями в руках... Ідеш селом — і тобі здасться, що сотні очей на тебе на-шуть, сотні рушниць наставлено ... А селяни ще й лаються : "Бандити гарні, а ви гірші від усяких бандитів!"

Ну. як не обидно?

25 липня. В Минківці утворено райревком. Прислали нових голову та военкома. Старих заарештували й посадили в тюрму.

Мене бог милував, якось оставили.

Ще гірше стало жити : там бандити насідають, а тут нове начальство...

"Ідейні комуністи" називаються:

— Того ніззя, того не можна... Годі, — кажуть,— на мужичих шиях їздити!

От тобі й на: навіщо тоді й власть пролетарська Здалася ?!.

4 серпня. І я в тюрмі... І мене заарештували...

— Боже мій, за віщо ?.. Що всі свої сили віддавав за диктатуру?.. Що життям своїм відстоював Минківку від бандитів, контр — революції та куркуляччя?..

Ех, нема правди на світі !

14 серпня. Нас обвинувачують, що ніби — то ми пропили півтораста пудів місцевого податку, неправильно повідбирали в куркулів

тарантаси, жеребців, кожухи, чоботи ... Знущалися над селянами, деряіали по три дні голодними в холодній і т. д.

Та я на ввесь світ закричу, що це неправда!

25 серпня. Мене допитували самого. Показували сто двадцять заяв від дядьків, в яких писалося, що я загнав куркулям двадцять десятин лісу, повідбирав у незаможників землю й повернув куркулям, що я нив, гуляв, нічого не робив___

— Ну, стривайте, дайте мені повернутися до вас! 21 вересня. К чорту писати !..

Не було в світі правди й не буде! Ну де яі таки: ^а мою тяжку працю, за те, що ночами не спав, не доїдав, груддю, можна сказати, відстоював радянську власть і — п'ять років !!!

Розпишуся і кришка :

Петро Васильович Товариш Юхно — Пролетарський

Казань Літо 1926 р.